

OPONENTSKÝ POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

PODOLAN, Peter: *Veľká Morava v historickej spisbe generácie Všeslávie. Acta historica Posoniensia XXXIV. Monographiae IX.* Bratislava : Stimul – centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2018, 152 s.

Monografia PhDr. Petra Podolana, PhD., *Veľká Morava v historickej spisbe generácie Všeslávie* korešponduje s jednou z dominantných výskumných oblastí autora, ktorou sú dejiny Slovenska 19. storočia, s osobitným zameraním na obdobie národného obrodovania. Systematický výskum tejto problematiky reprezentujú jeho početné štúdiá, kapitoly vo vedeckých monografiách a syntetizujúce kapitoly v treťom zväzku vysokoškolskej učebnice *Slovenské dejiny (1780 – 1914)*. Výskumné aktivity Petra Podolana môžeme vnímať aj v širších súvislostiach znovuoživeného a sústredeného záujmu o dejiny Slovenska v prvej polovici 19. storočia, ktoré zaznamenávame v poslednom období nielen v historiografii, ale aj v dejinách literatúry či v dejinách umenia a kultúry. Túto svoju ústrednú vedecko-výskumnú líniu Peter Podolan rozvíja aj v predloženej monografii. Z množstva tém súvisiacich s obrodeneckou epochou a jej kultúrou, ktorým venoval pozornosť vo svojich vedeckých prácach, sa v habilitačnej práci sústredil na rekonštrukciu obrazu Veľkej Moravy v textoch, ktoré vznikali v období, ktoré možno rámcovo vymedziť 20. a 30. rokmi 19. storočia.

V úvodnej kapitole s názvom *K problematike generácie Všeslávie a jej dejepisných snáh* autor v koncentrovanej podobe vymedzil teoreticko-metodologické rámce svojho uvažovania, pričom sa pristavuje najmä pri kľúčových pojmoch a problémoch, ako je súdobé vnímanie etnicity a proces transformácie identít s akcentom na konštituovanie národa ako osobitnej kategórie. Zároveň užšie vymedzuje predmet svojho záujmu, pričom pri vymedzení okruhu osobností, ktorým venuje užšiu pozornosť, sa opiera o preferenciu generačného kritéria, opretého o „existenciu styčných bodov“ (s. 10) a o dominanciu unifikujúceho prvku, za ktorý možno považovať „vedomie slovanskej príslušnosti“ (s. 11). Na základe týchto kritérií používa na spoločné označenie nosných osobností označenie „generácia Všeslávie“, známe najmä zo starších prác Viktora Timuru. Kapitola zároveň ponúka sumarizáciu starších i novších názorov a koncepcií na skúmanú problematiku a jej štruktúra poukazuje na autorovu detailnú zorientovanosť v téme. V súvislosti s touto kapitolou by som sa pristavil pri niekoľkých jazykových, terminologických a faktografických detailoch, ktoré súvisia skôr so záverečnou redakciou textu monografie. V súvislosti so štýlom písania a používaným terminologickým aparátom by som poukázal najmä na výrazné a vo viacerých slovných spojeniach neprimerané „nadužívanie“ slova „ideológia“. Autor hovorí nielen o ideológii skupiny (s. 10), ideológii národa (s. 8), všeslovanskej ideológii (s. 13) ale aj o humanistickej ideológii (s. 14), ideológii romantizmu (s. 10) alebo v druhej kapitole knihy dokonca o ideologických prvkoch klasicizmu a romantizmu (s. 40). Najmä v súvislosti s termínmi označujúcimi literárne a umelecké smery (klasicizmus a romantizmus) a s ohľadom na kontextové súvislosti, v rámci ktorých sú tieto pojmy použité, by bolo vhodnejšie namiesto neprimeraného spojenia s pojmom „ideológia“ či „ideologický prvok“ uvažovať skôr o estetickom programe alebo poetike, ktoré subsumujú aj ideovú, filozofickú resp. myšlienkovú (nie ideologickú) bázu daného umeleckého či literárneho smeru (napríklad poetika/estetika klasicizmu, romantizmu, estetické/poetologické prvky klasicizmu/romantizmu alebo uvažovať o estetickom či poetickom programe klasicizmu/romantizmu). K drobným terminologickým a faktografickým výhradám možno pripojiť aj nie veľmi správne označenie Kollárovej *Slávy dcery* za básnickú zbierku (s. 18), nakoľko ide o básnickú skladbu a uvedenie nesprávneho roku vydania Šafárikovej zbierky *Tatranská múza s lyrou slovanskou* (s. 18), a to 1815 namiesto 1814.

V súvislosti s prvou kapitolou knihy by som sa pristavil pri konštatovaní na s. 22. Peter Podolan tu píše: „Chybné poňatie, ktoré sa objavuje v súčasnosti vo viacerých prácach, hovorí

namiesto o historiografickom spracovaní „o tvorbe mýtov“. Tento koncept stereotypne prevzatý resp. nesprávne pochopený zo zahraničnej literatúry tým de facto upiera národným hnutiam existenciu vedeckého prístupu“. Peter Podolan v tejto súvislosti odkazuje na množstvo sekundárnej literatúry, no svoje kritické výhrady k nej bližšie nekonkretizuje, pričom ďalej píše, že „silne pritom záleží na samotnej definícii mýtu“ (s. 22). A práve tu sa dostávame k jadrú problému. Ak mýtus vnímame ako vnútorne štruktúrovanú semiotickú kategóriu, ktorej výskum sa v súčasnosti pohybuje na interdisciplinárnom poli medzi etnológiou, sociálnou antropológiou, religionistikou, literárnou vedou či estetikou, môžeme legitímne uvažovať o mytologických prvkoch ako integrálnej súčasťi obrodeneckého diskurzu, do ktorého možno zahrnúť aj obrodeneckú historiografiu. Aj najnovšie literárnovedné interpretácie textov obrodeneckého obdobia i starších protoliterárnohistorických textov ukazujú legitimitu tohto uvažovania. Mytologizmus dnes vnímame ako jeden z kľúčových typologických znakov obrodeneckej kultúry a umenia, ktorého súčasťou je nielen mytologický konštrukt vlastnej etnogenézy s apoteózou národnej minulosti, tematizácia hodnotovo pozitívneho vnímania istých úsekov národných dejín (Veľká Morava), mýtizované historické postavy (počnúc Cyrilom a Metodom, Svätoplukom, Matúšom Čákom a končiac Jánošíkom), ale aj momenty obrazne stvárňovanej tematizácie vlastného „národného utrpenia“, „národného spánku“ a následného znovuzrodenia s projekciou idealizovanej predstavy lepšej budúcnosti. Súčasťou obrodeneckého mytologizmu sú aj viaceré celistvé mytologické koncepty rekonštruujúce archetypálnu podobu slovanskej mytológie, záľuba v etymologizovaní, záujem o folklór a pod. Štrukturalistické a semiotické výskumy mýtu už dávnejšie zbavili reflexiu mýtického sveta predstáv stigmy podriadenosti voči logickému mysleniu, mýtus vnímajú ako integrálnu a rovnocennú súčasť kultúry a kultúrnej pamäte. Preto aj uvažovanie o mytologickej vrstve v historiografickom diskurze obrodeneckého obdobia nemusíme, ba dokonca nemôžeme hodnotiť výhradne ako spochybnenie súdobej historiografie ako vedy. Prítomnosť mytologizmu v obrodeneckom diskurze, teda i v historiografických či literárno-historiografických textoch je potrebné vnímať v intenciách dobového recepčného horizontu ako legitímnu súčasť obrodeneckej vedy a jej metodologického inštrumentária, kde povedľa verifikovateľných faktov prirodzene fungovala mytologická vrstva, ktorá plnila svoje dobové poslanie a funkcie.

V druhej kapitole nazvanej *K základom tradície* Peter Podolan rekapituluje genézu veľkomoravskej tradície v predobrodeneckých a ranoobrodeneckých textoch. Sleduje proces etablovania témy a spôsob jej spracovania i dobovej recepcie, čím postupne vytvára východiská pre kľúčové kapitoly monografie, v ktorých analyzuje vnímanie veľkomoravskej témy u Jána Kollára, Pavla Jozefa Šafárika a Jána Hollého. Autor v týchto kapitolách systematicky mapuje výskyt a spôsob stvárnenia veľkomoravskej problematiky v spisbe uvedených osobností, pričom ide o texty veľmi heterogénneho charakteru a zamerania: texty vecného charakteru, v ktorých sa ešte zrkadlí synkretická podstata obrodeneckej vedy, v ktorej len pozvoľna dochádzalo k diferenciacii jednotlivých vedných oblastí do podoby, v ktorej ich poznáme dnes. Ide o práce, v ktorých sa vo väčšej či menšej miere prekrývali tradičné filologické postupy v najširšom zmysle slova s etnológiou, historiografiou, religionistikou, archeológiou či umenovedou, ale aj o texty publicistické a literárne, či už ide o básnické texty alebo o tzv. bezsujetové próy, ku ktorým možno priradiť cestopisy a homiletickú produkciu.

V troch ústredných kapitolách knihy (*Veľká Morava v diele Jána Kollára, Veľká Morava v diele Pavla Jozefa Šafárika a Veľká Morava v diele Jána Hollého*) P. Podolan zhromaždil veľké množstvo bohatého pramenného materiálu, ktorý sa týka sledovanej témy. Excerptovaný materiál sa pokúša analyzovať, interpretovať v širších súvislostiach a napokon syntetizovať smerom k vzájomnému porovnaniu spôsobov reflexie veľkomoravskej problematiky v tvorbe Kollára, Šafárika a Hollého. Pri práci s pramenným materiálom a pri jeho analýze autor zásadnejšie nediferencuje medzi prístupom k textom vecnej proveniencie a textami literárnej

povahy. Pri analýze textov by bola určite produktívnejšia ich diferencovanejšia stratifikácia a uvedenie si ich intencionality, funkčnosti a recepčnej situovanosti. Najmä literárne texty vznikajúce v 20. a 30. rokoch 19. storočia sa vyznačujú výraznou emancipáciou estetickéj funkcie, podoba stvárnenia historických faktov sa v nich podriaďuje primárne estetickým kritériám, žánrovému zameraniu textu a jeho kompozícii, teda určitému literárnemu tvaru. Okrem toho pri práci s literárnym textom nemožno zabúdať na skutočnosť, že priestor literárneho textu, nech sa snaží akokoľvek odkazovať ku skutočnosti, zostáva primárne fikčným svetom. Platí to aj o autorských stratégiách operujúcich s veľkomoravskou témou v literárnych textoch, ako je Kollárova *Slávy dcera* či eposy Jána Hollého.

Ku kapitolám venovaným veľkomoravskej problematike u Kollára, Šafárika a Hollého pripájam zopár doplnení a komentárov: V prípade Kollárovej *Slávy dcéry* možno v súvislosti s témou monografie ešte spomenúť Kollárovu tendenciu začleňovať Cyrila a Metoda do širšie koncipovaného nadkonfesionálneho slovanského panteónu, o čom vypovedá napríklad verš „váš je Hus, Nepomuk i Cyril“, kde básnik prepája veľkomoravskú tradíciu s tradíciou českej reformačnej i protireformačnej kultúry, či sonety zo spevu *Lethe*, kde Cyril s Metodom tvoria súčasť slovanského neba. Rovnako sú zaujímavé zmenky o postavách späť s veľkomoravskou históriou v záverečnom speve *Acheron*, kde v danteovsky stvárnenom pekle nájdeme napríklad Wichinga, ktorý „proti Metodovi / šíleně se vztekal serdцем dlhohněvným“, postavu „Braclava“, ktorého „zradou padla někdy šírá / Arnulfovým mečem, Morava, / která měla býti deržava / všeslavenská, veliká a číra“ a rovnako tu nájdeme obraz troch Svätoplukových synov ako memento slovanskej nesvornosti.

V súvislosti so Šafárikovými *Dejinami slovanskej reči a literatúry všetkých nárečí* (1826) a s konštatovaniami o ich „nezrelosti, danej kompilatívnym charakterom“ (s. 50), ktoré sa objavujú v historiografii, možno dodať, že kompilačná metóda písania nebola v tomto období ničím výnimočným. Okrem toho Šafárik túto prácu písal v čase svojho pobytu na srbskom pravoslávnom gymnáziu v Novom Sade, pričom ju koncipoval ako základné stredoškolské kompendium, ako príručku, čo zdôraznil i v úvode ku knihe, kde konštatuje, že „tento na svoju dobu ešte tak nedokonalý pokus predsa len bude môcť nejakú poslúžiť začínajúcim priateľom literatúry na uľahčenie ich štúdia ako príručka v rámci svojho určenia“.

V kapitole venovanej Jánovi Hollému Peter Podolan reflektuje obraz Veľkej Moravy predovšetkým v Hollého literárnych textoch. Viaceré postrehy, ktoré sa týkajú najmä jeho eposov, je potrebné však vnímať komplexnejšie, na pozadí kompozičných a štylistických vlastností eposu ako literárneho žánru. Napríklad stručná rekapitulácia deja v úvode prvého spevu, o ktorej P. Podolan píše na s. 63, je obligatórnou propozíciou eposu, konštatovanie, že „chronologický koncept je narúšaný prehovormi či reminiscenciami“ (s. 63) nie je veľmi presné, toto narúšanie je súčasťou autorského zámeru a súčasťou tzv. epickéj šírky ako spôsobu rozprávania typického pre hrdinský epos klasického typu. Viaceré prvky eposu, ktoré spomína aj P. Podolan (rozsiahle prehovory postáv, obrazy hier, bitka o hradby, katalógy hrdinov a pod.) majú svoje predobrazy skôr v antických eposoch než v ranostredovekých reáliách, najmä vo Vergiliovom epose *Eneida*, preklad ktorého Hollý dokončil pred koncipovaním eposu *Svatopluk*.

Pomerne malý priestor P. Podolan venuje Hollého eposu *Cirillo-Metodiada* a jeho historiografickému dodatku *Životopis svatích Cirilla a Metoda*. Práve tieto dva texty sú zaujímavým príkladom na vzájomnú dualitu básnickej fikcie (reprezentovanej eposom) a snahy o objektívne hľadanie historickej pravdy, o ktorú sa pokúša v historiografickom dodatku. Kým v texte eposu sa Hollý dopustil početných historických nekorektností (zmienka o vysvätení oboch bratov za biskupov v poslednom speve, zmienka o ich spoločnej ceste späť na Veľkú Moravu a pod.), ktoré boli súčasťou jeho estetickéj koncepcie, v dodatku k eposu viaceré historické fakty spresnil, samozrejme, v intenciách dobového historického poznania. Na druhej strane je potrebné oceniť hlbší analytický ponor do Hollého veľkomoravského cyklu elégií a do

vysvetliviek k eposu *Svatopluk*, v ktorých Ján Hollý „pokryl všetky oblasti spojené s dejom eposu *Svatopluk* a *Cirillo-Metodiada*“ (s. 71).

V závere monografie P. Podolan označuje Hollého eposy termínom „náhradné“ národné eposy s odôvodnením, „keďže sa tie autentické z dávnych čias nezachovali“ (s. 81). Ide o značné zjednodušenie problematiky, nakoľko Hollého eposy nemožno vnímať takto úzko, iba ako prejav kompenzácie istých literárnych deficitov minulosti, ako niečo „náhradné“. Ich genéza súvisí s básnickým programom klasicizmu, s prirodzeným smerovaním literatúry ku komplexným literárnym tvarom, ktoré v poézii reprezentoval práve epos a v próze román. Hollého eposy môžeme vnímať aj na pozadí širších komparatívnych súvislostí: práve 20., 30. a 40. roky 19. storočia sú obdobím, kedy v európskych literatúrach rastie popularita historickej veršovanej epiky, či už má podobu klasického eposu alebo veršovaných lyricko-epických básnických skladieb. Pripomeňme najmä eposy Mihályho Vörösmártyho v maďarskej literatúre, ktorý je ako majster hexametru v maďarskej veršovanej epike Hollému najbližšie, v tejto súvislosti možno spomenúť aj Prešernov slovinský národný epos *Krst pri Savici* (1836), epos chorvátskeho básnika Ivana Mažuranića *Smrt Smail-age Čengijića* (1846) a jeho doplnenie staršieho eposu Ivana Gundulića *Osman* o dva nové spevy (1844) alebo historický epos Adama Mickiewicza *Konrád Wallenrod* (1828).

Predložená monografia Petra Podolana ako celok syntetizujúco sumarizuje dobové náhľady na veľkomoravskú problematiku v 20. a 30. rokoch 19. storočia. Túto tému autor vníma v širších súvislostiach národného obrodovania a usúvzťažňuje ju, ako píše v záverečnej kapitole „s dobovým dianím, mentalitou, úrovňou poznania a úlohou symbolu Veľkej Moravy a jej panovníkov v kontexte slovenského národného obrodovania“ (s. 81). Ide o tému, ktorej výskum zďaleka nie je ukončený, čo potvrdzuje aj P. Podolan konštatovaním, že téme „treba venovať ďalšiu pozornosť“ (s. 81). Za ďalšiu pozornosť by stálo najmä posunutie a rozšírenie výskumu smerom do obdobia romantizmu, čím by sa skúmaná problematika prezentovala na ploche celého obrodeneckého obdobia a vo svojej celistvosti. Na monografii je potrebné oceniť najmä množstvo spracovaného pramenného materiálu rozličnej proveniencie, znalosť a detailnú zorientovanosť v sekundárnej literatúre, čo dokazuje aj bohatý poznámkový aparát. Za nedostatok predloženej monografie považujem najmä jej rozsah, nakoľko bez úvodných strán, záverečných resumé, zoznamu literatúry a menného registra práca celkovo pozostáva iba zo 76 tlačených strán.

Napriek uvedeným výhradám a najmä vzhľadom k ďalším početným publikačným a editorským aktivitám odporúčam PhDr. Petrovi Podolanovi, PhD., udeliť titul docent v odbore slovenské dejiny.

V Bratislave 19. augusta 2019

prof. PhDr. Miloslav Vojtech, PhD.